

АЙЛАНМАДАН ОЛИНАДИГАН СОЛИҚНИ ҚАТЪИЙ БЕЛГИЛАНГАН
СУММАДА ТЎЛОВЧИ СОЛИҚ ТЎЛОВЧИЛАР УЧУН СОЛИҚ СТАВКАСИНИ
АФЗАЛЛИКЛАРИ ВА КАМЧИЛИКЛАРИ.

Мамадалиев Аббосбек Эркинович

Фискал институт “Солиқлар ва солиққа тортиш” кафедраси ўқитувчиси

e-mail: abbos0888@mail.ru

тел.: +998 91 129 88 00

Аннотация: Мамлакатимизда тадбиркорликни, айниқса кичик ва ўрта бизнесни ривожлантириш, уларнинг фаолиятида келиб чиқаётган муаммо ва тўсиқларни бартараф этиш бўйича комплекс чоралар кўрилмоқда.

Натижада ўтган бир йилда 55 мингдан ортиқ бизнес учун мўлжалланган бинолар барпо этилди, пул айланмасини 1 миллион доллардан оширган тадбиркорлар сони 5 мингтага кўпайиб, 26 мингтани ташкил этди, экспорт қилувчи корхоналар сони 7,5 мингтага етиб, жами экспорт ҳажми 30 фоизга кўпайди.

Калит сўзлар: айланмадан олинадиган солиқ, солиқ ставкаси, қатъий белгиланган суммадаги солиқ ставкаси, фоиз кўринишидаги солиқ ставкаси, пасайтирилган солиқ ставкаси.

Аннотация: В стране принимаются комплексные меры по развитию предпринимательства, особенно малого и среднего бизнеса, устранению проблем и препятствий, возникающих в их деятельности.

В результате только за один прошлый год построено свыше 55 тысяч зданий, предназначенных для бизнеса, численность предпринимателей, денежный оборот которых превысил 1 миллион долларов, увеличилась на 5 тысяч и составила 26 тысяч, количество предприятий-экспортеров достигло 7,5 тысячи, общий объем экспорта увеличился на 30 процентов.

Ключевые слова: налог с оборота, налоговая ставка, фиксированная налоговая ставка, процентная налоговая ставка, пониженная налоговая ставка.

Absratct: The country is taking comprehensive measures to develop entrepreneurship, especially small and medium-sized businesses, to eliminate problems and obstacles that arise in their activities.

As a result, over 55,000 business buildings were built last year alone, the number of entrepreneurs whose cash turnover exceeded \$1 million increased by 5,000 and amounted to 26,000, the number of exporting enterprises reached increased by 30 percent.

Key words: turnover tax, tax rate, flat tax rate, percentage tax rate, reduced tax rate.

Мамлакатимизда тадбиркорликни, айниқса кичик ва ўрта бизнесни ривожлантириш, уларнинг фаолиятида келиб чиқаётган муаммо ва тўсиқларни бартараф этиш бўйича комплекс чоралар кўрилмоқда.

Натижада ўтган бир йилда 55 мингдан ортиқ бизнес учун мўлжалланган бинолар барпо этилди, пул айланмасини 1 миллион доллардан оширган тадбиркорлар сони 5 мингтага кўпайиб, 26 мингтани ташкил этди, экспорт қилувчи корхоналар сони 7,5 мингтага етиб, жами экспорт ҳажми 30 фоизга кўпайди¹⁴.

2022 йилнинг 22 август куни ўтказилган Ўзбекистон Республикаси Президентининг тадбиркорлар билан «очик мулоқоти» доирасида тадбиркорлардан келиб тушган 12 мингдан ортиқ мурожаатда кўтарилган тизимли муаммоларнинг ечимига қаратилган таклиф ва ташаббусларни амалга ошириш ҳамда «очик мулоқот»да белгиланган устувор вазифаларни бажариш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 30 августдаги «Ўзбекистон Республикаси Президентининг тадбиркорлар билан 2022 йилдаги «очик мулоқоти»да белгиланган вазифаларни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги ПҚ-364-сонли қарори билан Ўзбекистон Республикаси Президентининг тадбиркорлар билан «очик мулоқоти»да белгиланган вазифаларни амалга ошириш бўйича биринчи иловага мувофиқ «ЙЎЛ ХАРИТАСИ»тасдиқланган. Мазкур йўл харитасида «Тадбиркорлик субъектларини тоифаларга ажратиш ва уларни қўллаб-қувватлаш бўйича манзилли ишлаш» вазифаси белгиланган. Ушбу йўл харитасига кўра 2023 йил биринчи январдан бошлаб микро бизнес учун айланмадан олинадиган солиқнинг ягона 4 фоизли солиқ ставкасини жорий этиш, бунда олис ҳудудлардаги ва алоҳида тоифадаги тадбиркорлар учун амалдаги 1 ва 2 фоизли ставкаларни сақлаб қолиш, ихтиёрий равишда йилига 20—30 миллион сўм миқдорида солиқ тўлашга ўтган микро бизнес вакилларини бухгалтерия ҳисобини юритиш ва солиқ идораларига солиқ ҳисоботини тақдим этиш мажбуриятдан озод этиш каби вазифалар белгилаб берилган.

Шундан сўнг Ўзбекистон Республикасининг 2022 йил 30 декабрдаги «Солиқ ва бюджет сиёсатининг 2023 йилга мўлжалланган асосий йўналишлари қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги ЎРҚ-812 сонли қонуни қабул қилинди. Мазкур қонун билан Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодексига бир қанча ўзгартириш ва қўшимчалар киритилди. Жумладан солиқ кодексининг 467-моддасига киритилган ўзгартиришлардан бири иктисодиётнинг барча тармоқларидаги айланмадан олинадиган солиқ тўловчилар учун базавий солиқ ставкаси ягона 4 фоиз этиб белгиланди, бунда жойлашган жойига қараб чакана савдо соҳасидаги солиқ тўловчилар ҳамда улгуржи ва чакана дорихона ташкилотлари учун пасайтирилган солиқ ставкалари ўзгаришсиз қолган. 2023 йил 1 январдан бошлаб киритилган яна бир ўзгартиришга кўра айланмадан олинадиган солиқ тўловчилар қатъий белгиланган суммада солиқни тўлаш ҳуқуқи берилди.

¹⁴Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 30 августдаги «Ўзбекистон Республикаси Президентининг тадбиркорлар билан 2022 йилдаги «очик мулоқоти»да белгиланган вазифаларни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги ПҚ-364-сонли қарори

Солиқни қатъий белгиланган суммада тўловчи солиқ тўловчилар учун солиқ ставкаси қуйидаги миқдорларда белгиланган¹⁵:

1-жадвал

Т/р	Солиқ тўловчилар	Бир йиллик солиқ калари (млн сўмда)
1.	Жами даромади беш юз миллион сўмдан ошмаган солиқ тўловчилар	20
2.	Жами даромади беш юз миллион сўмдан юқори бўлган солиқ тўловчилар	30

Айланмадан олинандиган солиқни тўловчилар қатъий белгиланган суммада солиқ тўлашга ўтиш тўғрисида ўзи солиқ ҳисобида турган жойдаги солиқ органини Солиқ кўмитаси томонидан белгиланган шаклда кейинги ой бошлангунига қадар ўн кундан кечиктирмай хабардор қилади.

Янги ташкил этилган солиқ тўловчилар давлат рўйхатидан ўтиш чоғида қатъий белгиланган суммада солиқ тўлашни танлашга ҳақли.

Қатъий белгиланган суммада солиқ тўлашга солиқ даври мобайнида ўтилган тақдирда, солиқ миқдори қатъий белгиланган суммани ўн иккига бўлиш ва олинган натижани жорий солиқ даврининг якунига қадар қолган ойлар сонига кўпайтириш йўли билан аниқланади.

Агар солиқ даври давомида қатъий белгиланган суммадаги солиқ тўловчининг жами даромади беш юз миллион сўмдан ошса, у ҳолда қатъий белгиланган суммадаги солиқ суммаси бундай ошиш рўй берган ойдан бошлаб жорий солиқ даврининг охирига қадар жами даромади беш юз миллион сўмдан ортиқ бўлган солиқ тўловчилар учун белгиланган солиқ ставкасидан келиб чиққан ҳолда қайта ҳисоблаб чиқилади.

Фарғона вилояти бўйича айланмадан олинандиган солиқни қатъий белгиланган суммада солиқ тўлашга ўтган солиқ тўловчилар ҳақида маълумот¹⁶.

2-жадвал

Фаолият тури	Хўжалик юритувчи субъектлар сони	Хўжалик юритувчи субъектлар жамига

¹⁵ Ўзбекистон Республикаси солиқ кодекси 470¹-модда.

¹⁶ Жадвал маълумотлари муаллиф томонидан Фарғона вилоят солиқ бошқармаси маълумотлари асосида мустақил тайёрланган.

		нисбати (%)
Қишлоқ хўжалиги	169	4.2
Қурилиш	136	3.4
Мехмонхона ва туризм	18	0.4
Савдо	2030	50.4
Саноат (ишлаб чиқариш)	588	14.6
Умумий овқатланиш	445	11.0
Хизмат кўрсатиш	298	7.4
Бошқалар	346	8.6
	4030	100

2-Жадвал маълумотларидан шуни кўриш мумкинки айланмадан олинадиган солиқни қатъий белгиланган суммада тўлаш тартибини танловчиларнинг катта қисми 2030 нафар ёки 50.4 фоизни **савдо** фаолияти билан шуғулланувчи тадбиркорлик субъектларига тўғри келаётган бўлса кейинги ўринда 588 нафар ёки 14.6 фоизни **саноат** (ишлаб чиқариш) фаолияти билан шуғулланувчи тадбиркорлик субъектларига, кейинги ўринларда **умумий овқатланиш** фаолияти яъни 445 нафар ёки 11.0 фоизни, **хизмат кўрсатиш** соҳасида 298 нафар ёки 7.4 фоизни, қишлоқ хўжалиги йўналиши бўйича 169 нафар ёки 4.2 фоизни, **қурилиш** соҳасида 136 нафар ёки 3.4 фоизни, **бошқа фаолият турлари** билан шуғулланувчи тадбиркорлар 346 нафар ёки 8.6 фоизни, сўнги ўринларда **мехмонхона ва туризм** фаолияти бўлиб 18 нафар ёки 0.4 фоиз тадбиркорлик субъектлари ушбу тартибни танлаганликларини кўриш мумкин.

Жами даромади 500 млн сўмгача бўлган тадбиркорлик субъектларига нисбатан айланмадан олинадиган солиқ ставкасининг фоиз ва қатъий сумма кўринишидаги солиқ суммасининг тафовутлари тўғрисидаги маълумот¹⁷.

3-жавдал

Йиллик даромад	жами	Солиқ ставкаси	Солиқ суммаси (1-устун x 2-устун)	Қатъий суммада солиқ ставкаси	Фарқи (4-устун – 3-устун)
1		2	3	4	5

¹⁷ Жадвал маълумотлари муаллиф томонидан мустақил тайёрланган

100 000 000,0	4%	4 000 000,0	20 000 000,0	16 000 000,0
150 000 000,0	4%	6 000 000,0	20 000 000,0	14 000 000,0
200 000 000,0	4%	8 000 000,0	20 000 000,0	12 000 000,0
250 000 000,0	4%	10 000 000,0	20 000 000,0	10 000 000,0
300 000 000,0	4%	12 000 000,0	20 000 000,0	8 000 000,0
350 000 000,0	4%	14 000 000,0	20 000 000,0	6 000 000,0
400 000 000,0	4%	16 000 000,0	20 000 000,0	4 000 000,0
450 000 000,0	4%	18 000 000,0	20 000 000,0	2 000 000,0
500 000 000,0	4%	20 000 000,0	20 000 000,0	0

3-жадвал маълумотларидан кўриш мумкинки жами даромади 100 млн сўмдан 400 млн сўмгача бўлган солиқ тўловчилар учун фоизли ва қатъий суммадаги солиқ ставкалари ўртасидаги сезиларли фарқ суммасини кўриш мумкин яъни бу жабхада солиқни 4% ли ставкада тўлаш солиқ тўловчи учун манфаатли ҳисобланади.

Жами даромади 500 млн сўмдан юқори 1 млрд сўмга етмаган тадбиркорлик субъектларига нисбатан айланмадан олинадиган солиқ ставкасининг фоиз ва қатъий сумма кўринишидаги солиқ суммасининг тафовутлари тўғрисидаги маълумот¹⁸.

4-жавдал

Йиллик жами даромад (сўм)	Солиқ ставкаси	Солиқ суммаси (сўм) (1-устун х 2-устун)	Қатъий суммада солиқ ставкаси (сўм)	Фарқи (сўм) (4-устун – 3-устун)
1	2	3	4	5
550 000 000.0	4%	22 000 000.0	30 000 000,0	8 000 000.0
600 000 000.0	4%	24 000 000.0	30 000 000,0	6 000 000.0
650 000 000.0	4%	26 000 000.0	30 000 000,0	4 000 000.0
700 000 000.0	4%	28 000 000.0	30 000 000,0	2 000 000,0
750 000 000.0	4%	30 000 000.0	30 000 000,0	0
800 000 000.0	4%	32 000 000.0	30 000 000,0	-2 000 000,0

¹⁸ Жадвал маълумотлари муаллиф томонидан мустақил тайёрланди.

850 000 000.0	4%	34 000 000.0	30 000 000,0	-4 000 000,0
900 000 000.0	4%	36 000 000.0	30 000 000,0	-6 000 000,0
950 000 000.0	4%	38 000 000.0	30 000 000,0	-8 000 000,0
999 999 999.0	4%	40 000 000.0	30 000 000,0	-10 000 000,0

4-жадвал маълумотларига қарайдиган бўлсак жами даромади 550 млн сўмдан 750 млн сўмгача бўлган солиқ тўловчилар учун фоизли ва қатъий суммадаги солиқ ставкалари ўртасидаги сезиларли фарқ суммасини кўриш мумкин яъни бу жабҳада солиқни 4% ли ставкада тўлаш солиқ тўловчи учун манфаатли ҳисобланади. Жами даромади 750 млн сўмдан 999.9 млн сўмгача бўлган солиқ тўловчилар учун қатъий суммадаги солиқ ставкаларида тўлаш тартибини танлаш манфаатли эканлигини кўриш мумкин.

Хулоса ва таклифлар

Умуман олганда айланмадан олинadиган солиқни тўловчилар қатъий белгиланган суммада солиқ тўлашга ўтилганда қуйидаги афзалликларга эга бўлишади:

биринчидан солиқ органларига молиявий ҳисоботлар ва айланмадан олинadиган солиқ ҳисоботи тақдим этилмайди¹⁹;

иккинчидан, товарларни кирим ва чиқим қилишнинг ҳисобини юритиш талаб этилмайди;

учинчидан, айланмадан олинadиган солиқ ҳисобот тақдим этилмаганлиги сабабли ушбу солиқ тури бўйича камерал солиқ текширувидан олдинги автоматлаштирилган таҳлил ўтказилмайди;

тўртинчидан, соф фойдадан таъсисчиларга дивиденд берилганда дивиденд солиғи олинмайди²⁰.

бешинчидан, айланмадан олинadиган солиқ тўловчи календар йилнинг исталган ойида ушбу ставкада солиқ тўлашга ўтиши мумкин, бунда, солиқ миқдори қатъий белгиланган суммани ўн иккига бўлиш ва олинган натижани жорий солиқ даврининг якунига қадар қолган ойлар сонига кўпайтириш йўли билан аниқланади.

Айланмадан олинadиган солиқни тўловчилар қатъий белгиланган суммада солиқ тўлашга ўтилганда қуйидаги камчиликларни кўриш мумкин:

➤ қатъий белгиланган суммадаги солиқнинг солиқ тўловчилари молиявий ҳисоботлар ҳамда товарларни кирим ва чиқим қилишнинг ҳисобини юритиш мажбуриятидан ҳоли бўлганликлари боис кўшилган қиймат солиғини ва фойда солиғини тўлашга ўтишда товар-моддий захираларнинг қолдиқлари ҳамда узок

¹⁹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 11 ноябрдаги «Ҳисобот тақдим этиш ва архив ҳужжатларини сақлаш тартиб-таомилларини мақбуллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-419 сон қарори ҳамда Ўзбекистон Республикаси солиқ кодекси 470¹-модда

²⁰ Ўзбекистон Республикаси солиқ кодекси 470¹-модда.

муддатли активлар бўйича қўшилган қиймат солиғи суммаларини ҳисобга олишни амалга ошира ололмайдилар;

➤ олис ҳудудлардаги ва алоҳида тоифадаги тадбиркорлар учун амалдаги 1 ва 2 фоизли ставкаларни сақлаб қолинганлигини инобатга олсак солиқ юки аксинча ошиб кетишини яъни жами даромади беш юз миллион сўмдан ошмаган солиқ тўловчилар аҳоли сони юз минг нафар ва ундан кўп кишидан иборат шаҳарлардан ташқари бошқа аҳоли пунктларида улгуржи ва чакана дорихона ташкилотлари учун 2 фоизли ставкада солиқни тўлаш афзал ҳисобланади. Мисол учун корхонанинг жами даромади беш юз миллион сўмни ташкил қилган солиқ тўловчилар 2 фоиз ставкада солиқ тўлаганда ҳам солиқ суммаси 10 млн сўмни ташкил қилади агар қатъий суммада тўлаш тартибига ўтадиган бўлса йиллик солиқ суммаси 20 млн сўмни ташкил қилади. Бундан шуни кўриш мумкинки солиқ юки икки баробарга ортиб кетмоқда;

➤ бориш қийин бўлган ва тоғли туманларда, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 30 декабрдаги ПФ-287 сонли фармони билан 5-тоифадаги туманларда рўйхатдан ўтган ва шу ҳудудларда фаолият юритадиган тадбиркорлик субъектлари учун айланмадан олинадиган солиқни 1 фоиз қилиб белгиланганлигини ҳисобга олсак ушбу тоифадаги солиқ тўловчилар қатъий суммада тўлаш тартибига ўтадиган бўлса солиқ юки бир мунча ортиб кетишини кузатиш мумкин.

➤ жами даромади 100 млн сўмдан 400 млн сўмгача бўлган солиқ тўловчилар учун фоизли ва қатъий суммадаги солиқ ставкалари ўртасидаги сезиларли фарқ мавжудлиги сабабли қатъий суммадаги ставкада солиқ тўлашда солиқ юкини ортиб кетишини 2-жадвал маълумотларидан кузатиш мумкин;

➤ худди шунингдек жами даромади 550 млн сўмдан 750 млн сўмгача бўлган солиқ тўловчилар учун фоизли ва қатъий суммадаги солиқ ставкалари ўртасида ҳам сезиларли фарқ суммаси мавжуд бўлиб ушбу солиқ тўловчилар учун ҳам қатъий суммадаги ставкада солиқ тўлашда солиқ юкини ортиб кетишини 3-жадвал маълумотларидан кузатиш мумкин.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш жоизки айланмадан олинадиган солиқнинг фоизли ставкалари ўрнига жами даромадига қараб йилига 20 млн сўм, 30 млн сўм қатъий суммадаги солиқ ставкаларини қўллаш қуйидаги солиқ тўловчилар учун афзал ҳисобланади:

➤ фаолияти давомида товарларни кирими ва чиқими билан жумладан савдо, умумий овқатланиш ҳамда саноат (ишлаб чиқариш) фаолияти билан шуғулланадиган тадбиркорлик субъектлари учун қулай ҳисобланади сабаби ушбу солиқ тўловчилар фаолияти давомида солиқ органларига молиявий ҳисоботларни ҳамда товарларни кирим ва чиқим қилишнинг ҳисобини юритиш мажбурияти талаб этилмайди ва бу ортиқча оворагарчиликларни, солиқ ҳисоботларини тайёрлаш учун ҳисобчига кетадиган маблағларни тежашни имконини беради;

➤ жами даромади 400 млн сўмдан 500 млн сўмгача бўлган солиқ тўловчилар учун ҳамда жами даромади 750 млн сўмдан 999.9 млн сўмгача бўлган солиқ тўловчилар учун қолаверса йил якуни билан таъсисчиларига даромадларини тақсимлайдиган солиқ тўловчилар учун ҳам афзал ҳисобланади сабаби айланмадан олинадиган солиқ ҳисобот тақдим этиш ҳамда соф фойдадан таъсисчиларга дивиденд берилганда дивиденд солиғи тўланмаслиги ва бу бўйича солиқ ҳисоботларини тақдим этиш мажбуриятларидан озод этилган ҳисобланади.

Таҳлил натижалари ва хулосаларни умумлаштирган ҳолда қуйидагилар таклиф қилинади²¹:

Т/р	Солиқ тўловчилар	Бир йиллик солиқ суммалари (млн сўмда)
1.	Жами даромади беш юз миллион сўмдан ошмаган солиқ тўловчилар	10
2.	Жами даромади беш юз миллион сўмдан юқори бўлган солиқ тўловчилар	20

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 30 августдаги «Ўзбекистон Республикаси Президентининг тадбиркорлар билан 2022 йилдаги «очик мулоқоти»да белгиланган вазифаларни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-364-сонли қарори. ҚХММБ, 30.08.2022 й. www.lex.uz.

2. Кодекс (2019), Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси. ҚХММБ, 31.12.2019 й. www.lex.uz.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 11 ноябрдаги «Ҳисобот тақдим этиш ва архив ҳужжатларини сақлаш тартиб-таомилларини мақбуллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-419 сон қарори. ҚХММБ, 11.22.2022 й. www.lex.uz.

²¹ Жадвал маълумотлари муаллиф томонидан мустақил тайёрланди.